

УДК 373.2.011.3-051:001.895

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.33>**Л. В. Козак**доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри дошкільної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка**Л. В. Гаращенко**кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка**Д. А. Кочмар**кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Міжнародного економіко-гуманітарного університету і
мені академіка Степана Дем'янчука

ТВОРЧИСТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Статтю присвячено розкриттю характеристик творчості як основи інноваційної діяльності майбутнього педагога, а також висвітленню практичного досвіду формування творчих якостей майбутніх педагогів дошкільної освіти у процесі їх підготовки до інноваційної діяльності. Відзначено, що одним із пріоритетів сучасної освіти є орієнтація на підготовку педагога інноваційного типу, здатного реалізовувати стандарти освіти, впроваджувати в освітній процес нові технології, творчо вирішувати професійні проблеми. Встановлено, що творчість – це атрибутивна ознака інноваційної особистості, основний спосіб її самовираження й існування, що реалізується в інноваційній діяльності. Інноваційна діяльність педагога невіддільна від творчості, оскільки вона забезпечує генерацію нових ідей, результатом реалізації яких є інновації. Творчість й інноваційну діяльність об'єднує їх суб'єкт – інноваційна особистість, яка є рушійною силою перетворень усіх сфер життєдіяльності суспільства. В авторському підході інноваційна діяльність педагога дошкільної освіти – це комплексна багатофункціональна творча діяльність, яка спрямована на інноваційний розвиток і підвищення якості дошкільної освіти, становлення майбутнього педагога як активного суб'єкта змін і інновацій, здатного до самостійної ініціації і реалізації інноваційної діяльності.

Підготовка майбутнього педагога дошкільної освіти до інноваційної професійної діяльності повинна ґрунтуватись на знаннях педагогічної інноватики і педагогічної творчості, полягати в актуалізації його особистісних якостей і творчих здібностей, які мотивують його на свідомий професійний розвиток та готовність до створення і впровадження педагогічних новацій у навчання і виховання дошкільнят. Ефективним засобом стимулювання творчого потенціалу студентів та формування їх готовності до інноваційної діяльності є проблемні лекції, пошукові семінари, ділові та рольові ігри, навчальні проекти, різні види творчих завдань: складання схем, моделей на основі отриманої інформації, написання есе, розробка різних видів дитячої діяльності творчого характеру (ігор, конструювання, художнього моделювання тощо).

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, інновація, інноваційна діяльність, інноваційна діяльність педагога дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань сучасної вищої освіти є орієнтація на підготовку педагога інноваційного типу, який здатен реалізовувати стандарти освіти, впроваджувати в освітній процес нові технології та гнучко, оперативно і творчо вирішувати професійно-практичні проблеми. Важливим завданням підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти виступає оволодіння ними системою фахових знань і навичок, а також уміння творчо реалізувати їх у професійній та інноваційній діяльності. У контексті сучасних тенденцій розвитку

вищої освіти увага держави до формування освіченої та творчої особистості, реалізації її задатків та потенційних можливостей підтверджується низкою законодавчих актів і нормативних документів: Законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018), що відображає ключові тенденції реформи «Нова українська школа» (2017) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема творчості вивчається у рамках філософії, психології, педагогіки. Основні положення педагогічної творчості висвітлено в працях В.І. Загв'язинського, В.О. Кан-Калика, О.В. Киричука, Н.В. Кічук, М.О. Лазарева, М.Д. Нікандрова, О.М. Поташника, С.О. Сисоевої та інші. Структура, зміст та результати інноваційної педагогічної діяльності розглядаються в роботах М.В. Кларіна, О.Г. Козлової, Л.С. Подимової, С.Д. Полякова, В.О. Сластьоніна та інших. Підготовка майбутнього педагога до інноваційної діяльності у процесі професійної підготовки досліджується І.В. Гавриш, І.М. Дичківською, Н.І. Клокар, Л.В. Козак, Л.О. Пертиченко, О.І. Шапран та іншими.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичний аналіз наукових праць для виявлення характеристик творчості як основи інноваційної діяльності педагога, а також висвітлення практичного досвіду формування творчих якостей майбутніх педагогів дошкільної освіти у процесі їх підготовки до інноваційної діяльності в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Творчість як явище виникає у процесі становлення людського індивіда. Кожна потенційно обдарована людина завжди сама прагне до нового, залучає інших до участі в оновленні суспільства. Відомий французький учений П. Тейяр де Шарден (1881–1995) у праці «Феномен людини» переконливо доводить, що людиною рухає невичерпне і непереборне прагнення до нового. А щоб цей процес діяв і активно розвивався, «кожному індивідові потрібне забезпечення місця та можливості реалізувати себе, тобто, прогресуючи (прямо чи опосередковано, індивідуально чи колективно), люди повинні мати реальні перспективи до кінця розкрити самих себе» [1, с. 14]. Відкриваючи для себе нові сфери діяльності, освоюючи і опановуючи їх, особа виступає як творець самої себе.

У сучасних наукових дослідженнях існують різні підходи до визначення сутності творчості. Так, у контексті онтологічного підходу творчість розглядають як механізм розвитку, руху, зміни. Для діяльнісного підходу характерним є визначення творчості як атрибуту, якості, аспекту, виду, функції людської діяльності. У ХХ ст. набув поширення результативний підхід, у якому творчістю називають будь-який процес, що дає новий результат. У площині інноваційного підходу творчість розглядається як основна форма інноваційних процесів. При цьому творчість визначають як «прогресивні, суспільно значущі, ініційовані людиною інноваційні перетворення різноманітних форм речовини, енергії, інформації, що відбуваються в системах культури» [2, с. 32].

На думку А. Маслоу, в кожній людині закладені потенційні можливості для позитивного зростання

і вдосконалення. При цьому він розглядає творчість як найбільш універсальну характеристику, іманентно закладену в людині від народження. Люди здатні самі формувати своє життя, завжди прагнучи до вершин особистісного зростання [3].

Основними мотивами, що спонукають до творчості, є протиріччя між суспільством, що постійно розвивається, і рівнем знань, умінь і навичок, між бажаннями і можливостями особистості реалізувати свій творчий потенціал.

Слід зазначити, що, на відміну від творчості в інших сферах діяльності, творчість педагога не має на меті створення соціально цінного, нового, оригінального, оскільки її кінцевим результатом завжди залишається розвиток особистості. Створені педагогом нові технології є лише засобом для отримання найкращого результату. Специфіка ж педагогічної творчості визначається тим, що цілі й завдання педагогічної діяльності нестандартні, нешаблонні, нестереотипні, а творчі. Педагог перевіряє та аналізує власний досвід, вивчає й використовує все краще з чужого, шукає і знаходить нові, досконаліші, раціональні за формою педагогічні технології. Окрім того, педагогічна творчість відображає здатність педагога до самореалізації власного потенціалу у професійній діяльності.

Таким чином, можемо зробити висновок, що творчість в освітньому контексті – це конструктивна діяльність зі створення як об'єктивно, так і суб'єктивно нового, процес розвитку сутнісних сил особистості. Творчий потенціал закладено у кожній людині, але рівень його реалізації визначається ціннісними орієнтаціями, мотивами, спрямованістю особистості, її здібностями, умовами, в яких вона розвивається. Вищим рівнем творчості педагога є інноваційна діяльність, спрямована на створення нових технологій, високоефективних систем навчання, виховання й розвитку студентів [4].

Результати аналізу наукових джерел показують, що у сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо змісту поняття «інноваційна педагогічна діяльність», науковці розглядають інноваційну діяльність у різних аспектах. Так, за визначенням І.Є. Піскарьової, це «діяльність, що пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості учня, яка виходить за рамки чинних нормативів, яка є основою особистісно-творчої, індивідуально спрямованої діяльності учителя і створює нові педагогічні технології, що реалізують цю діяльність» [5, с. 13]. В.М. Малихіна пов'язує інноваційну діяльність педагога з експериментальною діяльністю і підкреслює, що це «експериментальна і пошукова діяльність педагогічних працівників з метою розроблення, експерименту, апробації, впровадження і застосування

педагогічних інновацій» [6, с. 6]. О.І. Шапран визначає інноваційну педагогічну діяльність як «складне, інтегральне утворення, сукупність різних за цілями та характером видів робіт, що відповідають основним етапам розвитку інноваційних процесів» [7, с. 33]. С.В. Кузьмін розглядає сутність інноваційної діяльності через призму творчості. На його переконання, інноваційна діяльність обов'язково повинна мати творчий характер, без нього не може бути нововведень, саме «творчість є рушієм інновацій» [8, с. 24]. Відповідно, інноваційна діяльність педагога розглядається більшістю дослідників у контексті педагогічної творчості.

У авторському підході інноваційна діяльність педагога дошкільної освіти досліджується як комплексна багатофункціональна творча діяльність, яка спрямована на інноваційний розвиток і підвищення якості дошкільної освіти, становлення майбутнього педагога як активного суб'єкта змін і інновацій, здатного до самостійної ініціації і реалізації інноваційної діяльності.

На основі вищезазначеного постає питання про те, що ж спільного між творчою та інноваційною діяльністю і чим вони відрізняються.

Обґрунтовуючи відповідь на це запитання, В.Г. Кремень фактично ототожнює творчу та інноваційну діяльність. На його думку, інновація – це «завжди творчість, виклик старому, це особистісна позиція» [9, с. 8].

В. Жабіна також вважає, що інноваційну діяльність неможливо відокремити від творчості, оскільки вона забезпечує генерацію нових ідей, результатом реалізації яких є інновації. При цьому новизна (як суттєва риса інноваційності) є суттєвою ознакою творчості. Не менш важливим чинником є й те, зазначає дослідниця, що «творчість – атрибутивна ознака інноваційної особистості, основний спосіб її самовираження й існування, що реалізується в інноваційній діяльності» [10]. Дослідниця робить висновок, що особистісна творчість є основним і невіддільним компонентом інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність є способом втілення, формою творчості, якій властиво те, що її результатами є успішно реалізовані в різних сферах суспільного життя ідеї і підходи, які називаються інноваціями. Творчість й інноваційну діяльність об'єднує їх суб'єкт – інноваційна особистість, яка є рушійною силою перетворень усіх сфер життєдіяльності суспільства [10, с. 69–71].

Таким чином, інноваційна діяльність педагога невіддільна від творчості, а її результатом є соціально-значущі перетворення. У зв'язку з цим підготовка майбутнього педагога до інноваційної професійної діяльності повинна полягати в актуалізації його особистісних якостей і творчих здібностей, які мотивують його на свідомий професійний розвиток і створення педагогічних нововведень.

Аналіз наукових праць дозволив визначити творчі якості, формування яких дозволить майбутнім педагогам здійснювати інноваційну професійну діяльність. Серед них: пізнавальна активність; здатність до висунування гіпотез, оригінальних ідей, винахідництва; ініціативність; наполегливість; висока самоорганізація; працездатність; потреба в інтелектуальній праці; високий рівень вимогливості; готовність до ризику; незалежність суджень; самобутність; критичне мислення; здатність до міжособистісного спілкування, до співпраці і взаємодопомоги у творчій діяльності; рефлексивні здібності.

З метою формування творчої особистості майбутнього педагога дошкільної освіти, його готовності до інноваційної діяльності нами розробляються і впроваджуються такі форми і методи організації навчання, як: проблемні лекції, інтерактивні та пошукові семінари, ділові та рольові ігри; аналіз педагогічних ситуацій; творчі проекти; евристичні, діалогічні та дискусійні методи; завдання науково-дослідного характеру тощо.

У процесі самостійної роботи майбутнім педагогам пропонуємо різні завдання творчого характеру. Зазначимо, що такі завдання передбачають уміння бачити проблему, самостійно виявляти причину її виникнення, розробляти план вирішення проблеми. Водночас здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів. До творчих завдань ми відносимо: роботу над написанням творчих есе, статей та тез для участі у студентських наукових конференціях, створення портфоліо, проектів. У творчих завданнях найбільш привабливим є їх інноваційний характер, можливість виходу в широке поле професійних компетенцій, робота з особистісним потенціалом студента, орієнтація на самостійність, ініціативність.

Розглянемо види деяких завдань, які використовувалися в практиці роботи з майбутніми педагогами дошкільної освіти на прикладі дисциплін педагогічного циклу. Так, під час вивчення навчальної дисципліни «Проектна діяльність у навчальних закладах» майбутнім педагогам було запропоновано сформулювати ключову проблему та обрати тему проекту, розробити проблемні питання та ситуації для дітей за обраною темою, скласти алгоритм роботи над проектом; обирати доцільний зміст та обсяг проектної діяльності в закладі дошкільної освіти; спланувати етапи проекту та візуалізувати його структуру; створити ментальну карту проекту; розробити різні види дитячої діяльності творчого характеру (ігри, конструювання, художнє моделювання тощо), наповнити проект дидактичним матеріалом для дітей (розвивальні ігри і вправи, кросворди, логічні задачі, проблемні питання і ситуації); застосовувати цифрові технології у проектуванні та реалізації проекту. У процесі дослідження доведено ефективність створення таких навчально-тематичних

проектів: «Нагодуємо пташок», «Чудо-городик», «Чи справді дерево живе?», «Рослини-лікарі поряд з нами», «Вода та її властивості», «Вулиця, де я живу», «Моя Україна – моя Батьківщина», «Подорож Крабика до Європи» та інші.

Ефективним засобом стимулювання творчого потенціалу студентів та формування їх мотиваційної готовності до інновацій під час вивчення дисципліни «Здоров'язбережувальні технології в дошкільній освіті» сприяли такі творчі завдання: складання схем, моделей на основі отриманої від викладача інформації та презентація розроблених схем під час лекційних і семінарських занять; використання нетрадиційних технологій проведення фізкультурно-оздоровчих заходів (ранкової гімнастики, фізкультхвилинки, занять з фізичної культури на повітрі тощо) під час практичних занять у формі рольової гри; розробка авторської рухливої гри для зняття психоемоційної напруги під час практичних занять; розробка профілактичної доріжки з метою дієвої профілактики плоскостопості та порушень постави під час семінарських та практичних занять; добірка ігор малої рухливості для проведення заключної частини фізкультурного заняття під час практичних занять; підготовка добірки запитань щодо аналізу інноваційного досвіду закладів дошкільної освіти в галузі оздоровлення дітей під час лекції-конференції; розробка міні-проектів у різних модулях курсу: «Українські народні рухливі ігри у формуванні фізичного та духовного здоров'я дітей», «Дихальна гімнастика у системі фізичного виховання та оздоровлення дітей дошкільного віку», «Ігрові технології у системі фізичного виховання та оздоровлення дітей дошкільного віку» та інші.

Висновки і пропозиції. Теоретичний аналіз наукових праць показав, що одним із пріоритетів сучасної освіти є орієнтація на підготовку педагога інноваційного типу, здатного реалізовувати стандарти освіти, впроваджувати в освітній процес нові технології, творчо вирішувати професійні проблеми. Встановлено, що творчість – це атрибутивна ознака інноваційної особистості, основний спосіб її самовираження й існування, що реалізується в інноваційній діяльності. Інноваційна діяльність педагога невіддільна від творчості, оскільки вона забезпечує генерацію нових ідей, результатами реалізації яких є інновації.

Творчість й інноваційну діяльність об'єднує їх суб'єкт – інноваційна особистість, яка є рушійною силою перетворень усіх сфер життєдіяльності суспільства. В авторському підході інноваційна діяльність педагога дошкільної освіти – це комплексна багатофункціональна творча діяльність, яка спрямована на інноваційний розвиток і під-

вищення якості дошкільної освіти, становлення майбутнього педагога як активного суб'єкта змін і інновацій, здатного до самостійної ініціації і реалізації інноваційної діяльності. Підготовка майбутнього педагога дошкільної освіти до інноваційної професійної діяльності повинна ґрунтуватись на знаннях педагогічної інноватики і педагогічної творчості, полягати в актуалізації його особистісних якостей і творчих здібностей, які мотивують його на свідомий професійний розвиток, створення і впровадження педагогічних новацій у навчання і виховання дошкільнят.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшого дослідження потребують умови і процес підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до інноваційної діяльності у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Кучерявий І.Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : Навч. посібник / І.Т. Кучерявий, О.І. Клепников. Київ : Вища шк., 2000. С.14.
2. Николко В.Н. Творчество как инновационный процесс. Симферополь : Таврия, 1994. С. 32.
3. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. Санкт-Петербург : Питер, 1997. 606 с.
4. Козак Л.В. Підготовка майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності : монографія; за ред. докт. пед. наук, проф., член-кор. НАПН України С.О. Сисоєвої. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 600 с.
5. Пискарева И.Е. Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Ярославль, 2000. 23 с.
6. Малихіна В.М. Організаційно-методичне забезпечення управління інноваційною діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів в умовах великого міста : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2005. 22 с.
7. Шапран О.І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів : дис. ... д-ра наук : 13.00.04; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 412 с.
8. Кузьмин С.В. Инновационная деятельность педагогического коллектива как фактор его развития : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ярославль, 2003. 197 с.
9. Феномен інновацій : освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка. 2008. 472 с.
10. Жабина Виктория. Творчество и инновационная деятельность. *Власть*. № 9, 2012. С. 69–71.

Kozak L., Harashchenko L., Kochmar D. Creativity as the basis of a future teacher's innovative activity

The article is devoted to the characteristics of creativity as a basis for the future teacher's innovative activity. The practical experience of forming the creative qualities of future preschool teachers in the process of their training for innovative activity in conditions of higher education institution is highlighted as well. It is pointed out that one of the priorities of modern education is the orientation on the training of a teacher of innovative type, capable to realize the standards of education, to introduce new technologies in the educational process, to solve professional problems creatively. It is established that creativity is an attribute of an innovative personality, the main way of his/her self-expression and existence, which is realized in innovative activity. Teacher's innovative activity is inseparable from creativity because it provides the generation of new ideas, the result of which is innovation. Creativity and innovative activity are united by their subject, that is the innovative personality, which is the driving force behind the transformation of all spheres of society's life. According to the authors' approach, innovative activity of a preschool teacher is a complex multifunctional creative activity aimed at innovative development and improvement of preschool education quality, formation of a future teacher as an active subject of change and innovation, capable to independent initiation and realization of innovation.

The training of a future preschool teacher for innovative professional activity should be based on the knowledge of pedagogical innovation and pedagogical creativity, and should consist in actualization of his/her personal qualities and creative abilities, which motivate him/her to conscious professional development and willingness to create and introduce pedagogical innovations in the education and upbringing of preschool children. Effective means of stimulating students' creative potential and shaping their readiness for innovative activity are facilitated by problem lectures, search seminars, business and role-playing games, educational projects, various types of creative tasks: drawing up schemes, models based on the information obtained, writing essays, developing various types of children's creative activities (games, designing, art modelling, etc.).

Key words: *creativity, pedagogical creativity, innovation, innovative activity, innovative activity of a preschool education teacher.*